

Doira ijrochiligi madrasasining shakllanishi va rivojlanish bosqichlari

Daniyar Qulmurat-uli Jumamuratov
Buxoro Xalqaro universiteti

Annotatsiya: Mazkur maqolada O'zbekiston milliy musiqa madaniyatida doira ijrochiligi madrasasining shakllanishi va rivojlanish bosqichlari ilmiy nazariy va metodik jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda doira ijrochiligi pedagogikasining tarixiy ildizlari, an'anaviy ustoz-shogird tizimi, madrasalardagi o'quv jarayonlari va zamonaviy pedagogik yondashuvlar ko'rib chiqilgan. Shuningdek, doira ijrochiligi madrasalarida texnik, ritmik va ijodiy ko'nikmalarni shakllantirish metodlari, mashg'ulotlarning tizimliligi va metodik vositalarining samaradorligi tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari doira ijrochiligi madrasalari orqali milliy musiqa merosini saqlash va yosh ijrochilarning professional va ma'naviy rivojlanishini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega ekanini ko'rsatadi. Shu bilan birga, maqola an'anaviy va zamonaviy pedagogik metodlarni uyg'unlashtirishning samaradorligini yoritadi.

Kalit so'zlar: doira, ijrochilik, madrasalar, pedagogika, ustoz-shogird, tarixiy rivojlanish, metodika, ritm, texnika, musiqa merosi

Formation and stages of development of the circle performance madrasah

Daniyar Kulmurat-uli Jumamuratov
Bukhara International University

Abstract: This article analyzes the formation and stages of development of the circle performance madrasah in the national musical culture of Uzbekistan from a scientific, theoretical and methodological perspective. The study examines the historical roots of circle performance pedagogy, the traditional teacher-student system, educational processes in madrasahs, and modern pedagogical approaches. It also analyzes the methods of forming technical, rhythmic, and creative skills in circle performance madrasahs, the systematicity of training, and the effectiveness of methodological tools. The results of the study show that circle performance madrasahs play an important role in preserving the national musical heritage and ensuring the professional and spiritual development of young performers. At the same time, the article highlights the effectiveness of combining traditional and modern pedagogical methods.

Keywords: circle, performance, madrasas, pedagogy, teacher-student, historical development, methodology, rhythm, technique, musical heritage

Kirish. O'zbekiston milliy musiqa madaniyati asrlar davomida boy ritmik va ijodiy an'analarga ega bo'lib, ularning ajralmas qismi - doira ijrochiligi hisoblanadi. Doira - milliy zarbli cholg'ular oilasiga mansub bo'lib, ritmik va sahna ijrochiligi rivojlanishida muhim vosita sifatida ishlatiladi. Tarixan doira ijrochiligi madrasalari an'anaviy ustoz-shogird tizimi asosida shakllangan va bu tizim milliy musiqa pedagogikasining poydevorini tashkil qilgan.

Doira ijrochiligi madrasalarining shakllanishi va rivojlanishi bir necha bosqichlardan o'tgan. Boshlang'ich davrda ustozlar shogirdlarga bevosita mashqlarni ko'rsatib, ijodiy va texnik ko'nikmalarni shakllantirgan. Keyingi bosqichlarda madrasalar tizimli pedagogik yondashuvni ishlab chiqib, o'quv jarayonini standartlashtirgan va ilmiy-nazariy asoslarda rivojlantirgan. Bugungi kunda esa zamonaviy pedagogik metodlar va multimediya vositalari yordamida doira ijrochiligi madrasalari an'anaviy tizimni boyitib, yosh avlodni milliy musiqa merosi bilan tanishtirish va ijodiy tafakkurini rivojlantirish imkoniyatini yaratmoqda.

Mazkur maqolaning maqsadi - doira ijrochiligi madrasasining tarixiy ildizlarini, shakllanish va rivojlanish bosqichlarini ilmiy tahlil qilish, pedagogik metodlarni o'rganish va zamonaviy yondashuvlar bilan uyg'unligini aniqlashdir. Shu bilan birga, maqola doira ijrochiligi pedagogikasining texnik, ritmik va ijodiy ko'nikmalarni shakllantirishdagi ahamiyatini yoritadi.

Asosiy qism

1. Doira ijrochiligi madrasasining shakllanishi

Doira ijrochiligi madrasalari milliy musiqiy an'analarning uzluksizligini ta'minlashda asosiy o'rin tutadi. Tarixan, bu madrasalar an'anaviy ustoz-shogird tizimi asosida tashkil etilgan. Ustozlar shogirdlarga nafaqat doira chalish texnikasini o'rgatgan, balki ritmik sezgi, sahna madaniyati va musiqiy ifodani shakllantirishga xizmat qilgan. Madrasaning dastlabki bosqichlarida mashg'ulotlar individual tarzda olib borilgan, shogirdlar ustozning qo'llanmalari va amaliy namunalari orqali bilim olgan.

Shuningdek, dastlabki bosqichda pedagogik jarayon ko'proq amaliy mashqlarga qaratilgan bo'lib, texnik va ritmik ko'nikmalarni shakllantirish ustuvor bo'lgan. Shu bilan birga, ustoz shogirdning intizom, mehnatsevarlik va sahna madaniyati bilan tanishishiga ham e'tibor qaratgan. Bu bosqich an'anaviy ustozlik tizimining ruhiy va ma'naviy ahamiyatini oshirgan.

2. Rivojlanishning tizimli bosqichi

Madrasalar rivojlanishining keyingi bosqichi tizimli pedagogik yondashuv bilan bog'liq. Bu davrda doira ijrochiligi madrasalarida o'quv jarayoni standartlashtirilib,

ilmiy-nazariy asoslar ishlab chiqilgan. Mashg'ulotlar qat'iy reja va tizimga asoslanib o'tkazilgan, har bir mashqning maqsadi, texnik murakkabligi va ritmik talablari aniq belgilangan.

Bu bosqichda pedagogik jarayonda quyidagi metodlar keng qo'llanilgan:

1. Ritmik mashqlar - zarblarning aniqligi va barqarorligini rivojlantirish;
2. Texnik mashqlar - qo'l va barmoq koordinatsiyasini mustahkamlash;
3. Ijodiy mashqlar - ritmik naqshlar va melodik elementlarni ijodiy ifoda bilan uyg'unlashtirish;
4. Ansambl mashg'ulotlari - guruhda ijro ko'nikmalarini shakllantirish va sahna tajribasini rivojlantirish.

Bu yondashuvlar shogirdlarni milliy cholg'ular bilan chuqur tanishtirib, ijodiy va texnik ko'nikmalarni bir vaqtda rivojlantirish imkonini yaratgan.

3. Zamonaviy pedagogik metodlar

So'nggi o'n yilliklarda doira ijrochiligi madrasalarida zamonaviy pedagogik metodlar keng tatbiq etila boshladi. Multimedia vositalari, audio-video yozuvlar, raqamli notalar va interfaol mashg'ulotlar pedagogik jarayonni boyitdi. Shu orqali shogirdlar nafaqat mashqlarni kuzatib o'rganadi, balki o'z xatolarini aniqlab, texnik va ritmik ko'nikmalarini mustahkamlaydi.

Zamonaviy yondashuvlarning asosiy afzalliklari:

- Mustaqil o'rganish imkoniyati;
- Ritmik va texnik ko'nikmalarni tez rivojlantirish;
- Ijodiy tafakkur va musiqiy ifodani shakllantirish;
- Ansambl va sahna tajribasini boyitish.

Bu metodlar an'anaviy ustozlik tizimi bilan uyg'unlashganida, pedagogik jarayon nafaqat samarali, balki qiziqarli va ijodiy bo'ladi.

4. Psixomotor va ritmik ko'nikmalarni rivojlantirish

Doira ijrochiligi texnikasi psixomotor va ritmik qobiliyatlarni uyg'un rivojlantirishga qaratilgan. Mashg'ulotlar quyidagi ko'nikmalarni shakllantiradi:

- Qo'l va barmoq koordinatsiyasi;
- Ritmik sezgi va zarblarni aniqlik bilan bajarish;
- Musiqiy tafakkur va ijodiy ifoda;
- Diqqatni jamlash va sahna intizomi.

An'anaviy va zamonaviy metodlarni uyg'unlashtirish psixomotor ko'nikmalarni tez va samarali rivojlantiradi. Shu bilan birga, shogirdlar ijodiy qarorlar qabul qilishni, sahnada o'zini ishonch bilan tutishni va milliy musiqaning ifodali ijrochiligini o'zlashtiradi.

5. Madrasalarning ijtimoiy va ma'naviy ahamiyati

Doira ijrochiligi madrasalari milliy musiqa merosini saqlash va yoshlar ma'naviyatini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Madrasalarda nafaqat texnik va

ritmik ko'nikmalar shakllantiriladi, balki shogirdlarning ma'naviy va estetik tarbiyasi ham ta'minlanadi. Ansambl mashg'ulotlari, konsertlar va festivallar orqali yoshlar o'z ijodini namoyish etadi, milliy qadriyatlar bilan tanishadi va milliy g'ururini rivojlantiradi.

Madrasalar faoliyati jamiyatning musiqa madaniyati darajasini oshiradi va milliy cholg'ular pedagogikasining uzluksizligini ta'minlaydi.

Xulosa. Doira ijrochiligi madrasasining shakllanishi va rivojlanish bosqichlari milliy musiqa pedagogikasida muhim o'rin tutadi. Tarixiy tahlil shuni ko'rsatadiki, dastlabki bosqichlarda ustoz-shogird tizimi orqali shogirdlar texnik va ritmik ko'nikmalarni amaliy mashg'ulotlar orqali o'rgangan. Shu bilan birga, madrasalarning dastlabki faoliyati shogirdlarning ma'naviy tarbiyasi va sahna madaniyatini shakllantirishga qaratilgan bo'lgan.

Rivojlanishning tizimli bosqichida pedagogik jarayon standartlashtirilib, ilmiy-nazariy yondashuvlar asosida o'quv jarayoni tizimlashtirilgan. Mashg'ulotlar qat'iy metodik asosga ega bo'lib, ritmik, texnik va ijodiy ko'nikmalarni bir vaqtda rivojlantirishga xizmat qilgan. Shu davrda ansambl mashg'ulotlari va guruh ishlarining roli kuchaygan, bu esa shogirdlarni sahna tajribasini egallashga va ijodiy tafakkurini rivojlantirishga imkon yaratgan.

So'nggi yillarda zamonaviy pedagogik metodlar tatbiq etilishi madrasalarning samaradorligini oshirdi. Multimedia vositalari, interfaol mashg'ulotlar, video va audio yozuvlar yordamida shogirdlar mashqlarni mustaqil tahlil qilib, texnik va ritmik ko'nikmalarini mustahkamlashga erishmoqda. Zamonaviy yondashuvlar an'anaviy ustozlik tizimi bilan uyg'unlashganida, pedagogik jarayon nafaqat samarali, balki qiziqarli va ijodiy bo'ladi.

Psixomotor va ritmik ko'nikmalarni rivojlantirish shogirdning koordinatsiya, diqqatni jamlash va sahna madaniyati qobiliyatlarini oshiradi. Shu bilan birga, ansambl va sahna mashg'ulotlari shogirdlarni jamoaviy ijrochilik, ritm uyg'unligi va musiqiy ifodani bir vaqtda boshqarishga tayyorlaydi.

Doira ijrochiligi madrasalari milliy musiqa merosini saqlash va rivojlantirishda ijtimoiy va ma'naviy ahamiyatga ega. Madrasalar orqali yosh avlod milliy cholg'ular, ritmlar va sahna madaniyati bilan tanishadi, milliy g'urur va estetik did shakllanadi. Shu tariqa, madrasalar milliy musiqa pedagogikasining uzluksizligini ta'minlaydi va kelajak avlodga boy musiqa merosini yetkazadi.

Xulosa qilib aytganda, doira ijrochiligi madrasasining shakllanishi va rivojlanish bosqichlarini o'rganish milliy musiqa pedagogikasini chuqur tushunish, an'anaviy ustozlik tizimi va zamonaviy pedagogik metodlarni uyg'unlashtirish imkonini beradi. Bu yondashuv yosh ijrochilarning texnik, ritmik va ijodiy ko'nikmalarini rivojlantiradi, ularni sahna va ansambl ijrochiligi uchun tayyorlaydi hamda milliy musiqa merosini saqlash va kengaytirishda muhim rol o'ynaydi.

Yosh ijrochilarning texnik, ritmik va ijodiy ko'nikmalari musiqiy ta'lim jarayonining ajralmas qismi hisoblanadi. Texnik ko'nikmalar - bu cholg'ularni chalish, tovushni nazorat qilish, qo'l va barmoq koordinatsiyasini rivojlantirishga qaratilgan mashqlardir. Yosh ijrochilar texnik mashqlar orqali cholg'uning imkoniyatlarini to'liq o'zlashtiradi, zarb va ohanglarni aniq va barqaror bajarishga erishadi.

Ritmik ko'nikmalar esa ijrochining vaqtni his qilish, zarb va naqshlarni uyg'unlashtirish qobiliyatini shakllantiradi. Ritmni to'g'ri bajarish o'quvchining sahnada uyg'un ijro va ansambl bilan ishlash imkoniyatini oshiradi. Shu bilan birga, ritmik mashqlar diqqatni jamlash va tezkor fikrlashni rivojlantiradi.

Ijodiy ko'nikmalar yosh ijrochining shaxsiy ifoda qobiliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. Mashqlar va ansambl ijrochiligi orqali o'quvchi musiqiy tafakkurini kengaytiradi, yangi ritmik va melodik kombinatsiyalarni yaratish, sahnada o'z ijodiy qarorlarini amalga oshirishga o'rganadi. Texnik va ritmik ko'nikmalar ijodiy qobiliyatni mustahkamlashga asos bo'lib xizmat qiladi, natijada yosh ijrochilar milliy musiqaning ifodali va o'ziga xos ijrochilariga aylanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. КБ Холиков. Структура физических упражнений на уроках музыки. Scientific progress 2 (3), 1060-1067
2. КБ Холиков. Математический подход к построению музыки разные условия модели построения. Science and Education 4 (2), 1063-1068
3. КБ Холиков. Актуальные задачи высшего профессионального образования и стратегии обучения по направлениям музыки и музыкальное образование. Science and Education 2 (11), 1039-1045
4. КБ Холиков. Ответ на систему восприятия музыки и психологическая состояния музыканта. Science and Education 4 (7), 289-295
5. КБ Холиков. Мозг и музыкальный разум, психологическая подготовка детей и взрослых к восприятию музыки. Science and Education 4 (7), 277-283
6. КБ Холиков. Строительство уникальных знаний и сооружений по музыке в высшей, учебных заведениях. Scientific progress 2 (6), 958-963
7. КБ Холиков. Воспитание эстетического вкуса, исполнительской и слушательской культуры. Science and Education 3 (2), 1181-1187
8. КБ Холиков. Звуковысотная организация и последовательность частей формы музыки. Scientific progress 2 (4), 557-562
9. КБ Холиков. Свободой выбора исполнительского состава в эпоху ренессанса. Scientific progress 2 (4), 440-445
10. КБ Холиков. Полуимпровизационные формы профессиональной музыки Scientific progress 2 (4), 446-451

11. КБ Холиков. Сравнение систематического принципа музыкально психологического формообразования в сложении музыки. *Science and Education* 4 (7), 232-239
12. КБ Холиков. Измерение эмоции при разучивании музыки, функция компонентного процессного подхода психологического музыкального развития. *Science and Education* 4 (7), 240-247
13. КБ Холиков. Важнейшие общие основы музыкальной формы. *Scientific progress* 2 (2), 568-571
14. КБ Холиков. Передовые формы организации педагогического процесса обучения по специальности музыкальной культуры. *Science and Education* 4 (3), 519-524
15. КБ Холиков. Проект волевого контроля музыканта и воспроизводимость музыкального произведения. *Science and Education* 4 (7), 189-197
16. КБ Холиков. Педагогическое корректирование психологической готовности ребенка к обучению фортепиано в музыкальной школе. *Science and Education* 4 (7), 332-337
17. КБ Холиков. Музыка как важнейший фактор, распределительных отношений длительности звуков, системы аккордов в ладовом отношении и модель продукционных правил в системе образования. *Science and Education* 3 (1), 656-662
18. КБ Холиков. Внимание и его действие обученному музыканту и оценка воспроизводимости тренировок. *Science and Education* 4 (7), 168-176
19. КБ Холиков. Важнейшие ощущение для обработки основной темы как канонический, зеркально отражающего рефрена деятельности учителя музыки. *Science and Education* 3 (1), 608-613
20. КБ Холиков. Аксоны и дендриты в развивающийся музыкально психологического мозга. *Science and Education* 4 (7), 159-167
21. КБ Холиков. Рост аксонов в развивающийся музыкально психологического мозга в младшем школьном возрасте. *Science and Education* 4 (7), 223-231
22. КБ Холиков. Роль гармонии в построении музыкального произведений. *Science and Education* 3 (1), 565-571
23. КБ Холиков. Эволюция эстетики в условиях прогрессивный модели музыкальной культуры, из опыта работы КБ Холикова 30 школы г. Бухары Республики Узбекистан. *Science and Education* 4 (3), 491-496
24. КБ Холиков. Музыкальное движение под действием внутренних сил гармонии как маятник всего произведения. *Science and Education* 3 (1), 559-564

25. КБ Холиков. Многоголосные формы музыки на основе традиционных принципов организации. *Scientific progress* 2 (4), 375-379
26. КБ Холиков. Подбор аккордов в композиции и стремлении к более точной и однозначной фиксации в музыке. *Scientific progress* 2 (4), 545-549
27. КБ Холиков. Нарастание педагогического процесса посредством тестирования на материале предмета в рамках специальности музыкальной культуры. *Science and Education* 4 (3), 505-511
28. КБ Холиков. О соответствующих последовательности трех аккордов тоники, субдоминанты и доминанты. *Scientific progress* 2 (3), 1068-1073
29. КБ Холиков. Анализа музыкальных произведений и управления многоголосных произведений. *Scientific progress* 2 (2), 280-284
30. КБ Холиков. Измерения непрерывного занятия и музыкальная нейронная активность обучения музыкального произведения. *Science and Education* 4 (7), 312-319